

EUROKAPUT. VENÄLÄISEN MEDIATEKSTIN KESKUSTELUNOMAISTUMINEN

Marjatta Vanhala-Aniszewski, Kielten laitos, Venäjän kieli ja kulttuuri, Jyväskylän yliopisto

Venäjä on kahden viime vuosikymmenen aikana läpikäynyt valtavia taloudellisia ja yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat luonnollisesti heijastuneet myös kieleen, sen sanastoon ja rakenteisiin. Kielen ja sosiaalisen kontekstin välinen kiinteä vuorovaikutus konkretisoituu erityisen selvästi mediateksteissä, joista on tullut eräänlainen tiennäyttävä monissa kieleen liittyvissä uudistuksissa.

Nykyvenäläinen mediateksti on kaupallistumisen ohella keskustelunomaistunut. Samalla kun postneuvostoliittolaisen median käsittelemien aiheiden piiri on laajentunut ja avautunut koskemaan ennen kiellettyjä aloja, on myös kielenkäyttö vapautunut. Siihen on ilmestynyt runsaasti variaatiota. Esitystyylillä on tuttavallistunut, mikä näkyy erityisen selvästi leksikaalisissa valinnoissa ja lauserakenteessa. Jopa viralliseen poliittiseen diskurssiin on tullut arkikielen sanoja ja slangisanoja. Aiemmin lehtiteksteissä suosittujen yhdys- ja kieliopillisesti täydellisten lauseiden asemesta nykyään suositaan pääasiallisesti lyhyitä, epätäydellisiä ja elliptisiä virkkeitä. Ne puolestaan yhdistetään toisiinsa konnektiivein, joiden tehtävänä on ilmaista myös interpersonaisia merkityksiä. Ilmiö on jokapäiväisestä kielenkäytöstä tuttu. Puhuttua kieltä imitoivat myös virkkeiden lopussa käytettävät useat perättäiset välimerkit, joiden avulla kirjoittaja implikoi omaa suhtautumistaan tekstin sisältöön.

Avainsanat: Venäläinen mediateksti, keskustelunomaistuminen, arkikieli, puhekielen sanasto ja syntaksi.

Venäjän tiedotusvälineet ovat yhteiskunnallisten mullistusten seurauksena kokeneet merkittäviä muutoksia, joista yksi keskeinen on niiden kaupallistuminen. Uudessa taloudellisessa tilanteessa lehtien, radion ja TV:n on länsimaisten viestintien tapaan kyettävä toimimaan markkinavoimien lakien mukaan. Mediasta on myös tullut tärkeä osa ihmisten vapaa-ajan viettoa, viihdettä, mikä luonnollisesti heijastuu sekä tekstien sisällössä että niiden kielellisessä rakenteessa

(tiedotusvälineiden kaupallisuudesta ks. Fairclough, 1997: 21). Venäjällä median ja lukijan välinen suhde onkin muodostunut aikaisempaa tuttavallisemmaksi: samalla kun tiedotusvälineissä käsiteltävien aiheiden piiri on laajentunut ja avautunut koskemaan ennen tabuina pidettyjä alueita kuten seksi, poliitikkojen ja kuuluisuuksien yksityiselämä jne., on myös kielenkäyttö vapautunut – joidenkin tutkijoiden (ks. esim. Sternin, 2003: 94–95, 99; Kon'kov ym., 2004: 69–73) mielestä rapautunut – runsaine puhekielisine arki- ja slangi-ilmauksineen. Kun neuvostoaikana hyvän kielenkäytön normit ja oikeakielisyyksäilykset nojautuivat klassisen kaunokirjallisuuden kieleen, nykyään venäläisten kielitajua (ven. *jazykovoju vkus* 'kielima-

Kirjoittajan yhteystiedot:
Marjatta Vanhala-Aniszewski, prof.
Jyväskylän yliopisto
Kielten laitos, Venäjän kieli ja kulttuuri
PL 35, 40014 Jyväskylän yliopisto
puh. 014 260 1492
marjatta.vanhala-aniszewski@campus.jyu.fi

ku') muokkaavat pääasiassa tiedotusvälineet, jotka ovat tietoisesti ottaneet etäisyyttä kirjakielen normeihin. Nykyvenäjän muutoksia tutkineen Valginan (2003a: 3, 76; ks. myös Klušina, 2003: 284; Kostomarov, 1999: 5–7) mukaan kielenpuhujien asenne kielenkäyttöä kohtaan on selvästi muuttunut, mikä näkyy lisääntyneenä variaationa ja monien neuvostoajalle tyypillisten kielellisten stereotyypioiden väistymisenä.

Pohdin tässä artikkelissa, miten viestinnän keskustelunomaistuminen ja viihteellistyminen näkyvät nykyvenäläisissä mediateksteissä lingvistisellä tasolla. Medialla tarkoitan massamediaa eli joukkotiedotusvälineitä ja mediatekstillä sanomalehtitekstejä. Tutkimusmateriaalini olen kerännyt Integrum-tietokannasta (ks. www.integrum.com), joka sisältää noin kuusi tuhatta nimikettä ja kattaa jatkuvasti päivittyviä venäläisiä sanoma-, aikakaus- ja Internet-lehtiä, erilaisia lakeja, tiedotuksia jne. Tekstit on koottu kesäkuulta 2005 seuraavista laajalevikkisistä lehdistä: *Izvestija* (I), *Komsomol'skaja pravda* (KP), *Moskovskij komsomolec* (MK), *Kommersant* (K), *Argumenty i fakty* (AiF) ja *Novaja gazeta* (NG).¹ Tutkimusaineiston muodostaa 58 sanomalehtiartikkelia, joista suurin osa on luokiteltavissa uutisiksi (uutisesta ks. van Dijk, 1988; Pietilä, 1995; Scollon, 1998; Heikkinen ym., 2005).

Tekstien yhteisenä puheenaiheena on Eurooppa ja EU. Euroopan unionissa käytiin kesäkuussa 2005 vilkasta keskustelua perustuslain hyväksymisestä ja siihen liittyvästä politiikasta. Myös venäläiset lehdet otti-

vat keskusteluun aktiivisesti kantaa ja kommentoivat mm. perustuslakiaänestysten tuloksia sekä syitä lain hylkäämiseen Ranskassa ja Hollannissa. Koska keskustelunaihe liittyy julkiseen poliittiseen diskurssiin, lähtöoletukseni on, että sitä ilmentävä kielenkäyttö on neutraaliksi luonnehdittavissa olevaa yleiskieltä, joka on tyypillistä lähinnä informaation välittämiseksi. Esimerkit kuitenkin osoittavat, että ilmiöiden representointiin käytetään varsin paljon lukijaa viihdyttäviä, puhe- ja arkikielisiä keinoja (arkitekstien piirteistä ks. Heikkinen, 2005), mikä näkyy erityisen selvästi leksikaalisissa valinnoissa ja lauserakenteessa. Analyysini keskittyykin teksteissä näkyviin sanastollis-kielipolis-tekstuaalisiin valintoihin. Tutkimukseni on kvalitatiivinen. Toisin sanoen pyrin kuvaamaan ja selittämään tehtyjä valintoja syvyysuunnassa. Ilmiöiden useudesta ei tämän tutkimusmateriaalin pohjalta voi tehdä laajalle ulottuvia yleistyksiä, mutta tulokset antavat yleiskuvan nykyvenäjässä parhaillaan tapahtuvista muutoksista.

Tekstien tarkastelussa pidän lähtökohtana systeemifunktionaalista lähestymistapaa, jossa laadullinen kielianalyysi yhdistyy vahvasti kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen analyysiin (Halliday, 1978, 1985; Halliday & Matthiessen, 2004). Oletan, että yksittäiset tekstit ilmentävät aina laajempaa merkitysvarantoa, minkä vuoksi niitä tulee tarkastella kokonaisuksina. Tekstien sisällä voidaan toki yksittäisillä valinnoilla luoda tietynlaisia merkitysten tulkintoja. Merkitysvaihtojen analyysiin sovelletaan kriittistä diskurssianalyysia (Fairclough, 1992, 1997; Wodak, 1996; ks. myös Heikkinen, 1999, 2005; Kalliokoski, 1996), jonka mukaisesti tekstin kielellisiä valintoja tarkastellaan kolmella tasolla: rakenteen, diskurssikäytännön ja sosiokulttuurisen käytännön tasolla. Mediatekstien kielellisten valintojen analyysissä tärkeäksi nousee juuri sosiokulttuurisen

¹ *Izvestija* on nykyään Venäjän merkittävin päivälehti. *Kommersant* edustaa talouselämää, mutta ottaa kantaa myös päivän politiikkaan ja on tunnettu virallisyydestä kielenkäytöstään. *Argumenty i fakty* (viikkolehti), *Komsomol'skaja pravda* ja *Moskovskij komsomolec* ovat suosittuja uutislehtiä, joissa on myös viihdettä. *Novaja gazeta* on päivälehti, joka ottaa kriittisesti kantaa mm. Venäjän politiikkaan.

käytännön pohdinta, toisin sanoen se, mikä nykyvenäläisessä yhteiskunnassa edesauttaa arkikielelle ominaisten elementtien ja niiden myötä viihteellistymisen leviämistä mediaan ja miksi.

VIIHTEELLISTYVÄ MEDIADISKURSSI

Globaali viestintäkulttuuri on viime vuosikymmeninä kokenut suuria muutoksia modernin viestintäteknologian kehityksen ja yleisen demokratisoitumisen seurauksena. Erityisen konkreettisesti tämä on nähtävissä Venäjällä, jossa yhteiskunnallisten uudistusten myötä niin sanottujen tavallisten ihmisten käytännöt, arvot ja populaarikulttuuri ovat kokeneet arvonnousun etenkin tiedotusvälineiden toiminnassa. Pian perestroikan jälkeen alkoi ilmestyä sellaisia sanomaja aikakauslehtiä, joita aiemmin ei ollut joko lainkaan tai joiden funktio oli aivan toinen (vrt. *Ogonëk*). Uusia tulokkaita ovat bulevardilehdet, ”keltainen lehdistö”, erilaiset eurooppalaistyylliset naisten ja miesten lehdet (esim. *Liza*). Sen lisäksi monet jo neuvostoaikoina ilmestyneet nuorisolehdet (esim. *Rovestnik*) ovat muuttaneet täysin julkaisupolitiikkansa (Kakorina, 2003: 243; Zasurskij, 2002: 221–231).

Uudenlaiset julkaisut ovat vaikuttaneet paitsi median kieleen myös laajemmassa mielessä viestintäkäytäntöihin. Heti perestroikan alettua 1980-luvun loppupuolella koittikin kielen demokratisoitumisen ja vapautumisen aika, jolloin viralliseen kielenkäyttöön tunkeutui paljon sille aiemmin tuntemattomia tyylikeinoja ja resursseja (ks. esim. Sirotinina, 2004: 75–78; Kostomarov, 1999: 5; Sternin, 2003: 100). Kirjakielen standardivariantti alkoi horjua, mikä heijastui erityisesti mediatekstin sanastoon ja syntaksiin. Kon’kov, ym. (2004: 69), jotka ovat tutki-

neet venäläisen mediatekstin muutoksia erityisesti 20 viime vuoden aikana, luonnehtivat ilmiötä destruktiiviseksi: kun asiatyylin kuulumaton ”outo” (esim. arkikielinen) ilmaisu rikkoo normitetun kirjakielen periaatteita, saattaa seurata, ettei viesti saavutaakaan toivotulla tavalla vastaanottajaa. Toisaalta kielelliset muutokset voidaan nähdä myös osoituksena konstruktivisesta kehityksestä: neuvostolehtien kielenkäyttöön perehtyneen Lysakovan mukaan Neuvostoliiton aikana yhden ”oikeaksi” määritellyn kielimuodon tilalle ja rinnalle on tullut variaatiota, muun muassa kansankielisiä ja ekspressiivisiä ilmauksia (Lysakova, 2005: 232–233; venäläisen mediatekstin muutoksista ks. myös Kakorina, 2003: 243–244; Smetanina 2002b, 92). Kirjoittaja-toimittajan kielenkäyttö on yksilöllistynyt, mutta myös lukija on muuttunut neuvostoajan passiivisesta viestinnän kohteesta tasa-arvoiseksi keskustelukumppaniksi (Klušina, 2003: 283).

Mediasta on Venäjälläkin tullut merkittävä osa vapaa-ajan viettoa. Siitä on seurannut ”varsinaisen informaation” ja viihteen välille jännitettä, ja raja on hämärtynyt. Jopa asiaohjelmissa ja -teksteissä näkyy länsimaista tuttu paine turvautua yhä suuremmassa määrin arkipuheen keinoihin. (Median viihteellistymisestä ks. Fairclough, 1997: 20–21; Kon’kov, ym., 2004: 69; Smetanina, 2002b: 97.) Vanhakantaisen, arvovaltaisen ja tasapuolisuuden pyrkivän tiedon jakamisen rinnalle on tullut sensaatiota tavoitteleva viihdyttäminen, keskusteluvuus (Fairclough, 1992: 204; 1997: 20; Heikkinen, 1999: 23–24). Toinen nykymedialle tyypillinen jännite vallitsee julkisen ja yksityisen välillä, sillä keskusteluvuus tuo tekstiin epävirallisia, puhekielisiä ilmaisuja, jotka luovat tuttavallisen sävyn tai ainakin illuusion siitä. Julkisen takin asioista puhutaan siten, kuin on totuttu puhumaan yksityisesti, arkisen kokemusmaailman piirissä. Rajaa julkisen ja yksityisen välillä hämärtää tiedotusvälineiden ala-

ti lisääntyvä kaupallisuus ja sen vallankäyttö kielen kautta (Fairclough, 1992: 207–215; Kalliokoski, 1996: 71–72; venäjän puhutun kielen erityispiirteistä ks. Zemskaja, 2004: 12–13).

Viihteellistymisen ja keskustelunomaistumisen keinoin media esittää maailmaa sekä ideationaalisella että interpersoonaisella tasolla tavallisen kuluttajan näkökulmasta. Varmistaakseen viestin perillemenon laajoille joukoille toimittaja ottaa mukaan hauskuuttavia, tuttavallisia tai ironisia elementtejä, joilla hän rakentaa lukijaansa tietyn läheisyyden suhteen ja tunteen saman elämismailman jakamisesta. Näin luonnollistuvat vähitellen arkielämän tavat konstituoida todellisuutta, eikä silloin ole yhdentekevää, mikä kielellinen muoto, sana tai sanonta valitaan (ks. Fowler, 1991: 57). Keskusteluvuuden myötä myös toimittajan ja lukijan välinen sosiaalinen suhde rakentuu ikään kuin tasaveroisten keskustelukumppanien suhteeksi. Niinpä kun toimittaja kertoo esimerkiksi poliitikkojen elämästä tai Euroopan tapahtumista tuttavallisin ilmauksin, ne tulevat tavallaan osaksi lukijan omaa kokemusmaailmaa (Fairclough, 1992: 110). Jos esimerkiksi vaikutusvaltaisten ihmisten, teollisuuden ja poliitikkojen äänet tulevat kuuluviin jokapäiväisen puheen muodossa, sosiaaliset erot poliitikon ja lukijan välillä ikään kuin häviävät. Haastateltavat puhuvat lukijansa ja kuulijansa kielellä, jolloin vastaanottajien on helpompi yhtyä esitettyihin mielipiteisiin – ja joutua samalla manipuloiduiksi.

Venäläinen kielen ja kulttuurienvälisen viestinnän tutkija Sternin (2003: 105) toteaa, että nykyvenäläisten tiedotusvälineiden kielenkäyttöä luonnehtii ensisijaisesti dialogisoituminen, suullisuus ja personifioituminen. Kun neuvostoaikana joukkotiedotusvälineitä hallitsi monologinen ja kirjallinen viestintä, nykyään viestintä on paljolti suullista (vrt. TV) ja dialogista Lukija paikantuu

keskustelukumppaniksi, joskin äänettömäksi. Tämä ”minulta suoraan sinulle” -asetelma lisää paineita viestinnän jutustelunomaisuuteen ja tuttavallisuuteen (Kon’kov, ym., 2004: 69; ks. myös Kakorina, 2003: 242), mikä ilmenee arvottavina ilmauksina, sanaleikkeinä, huumorina ja ironiasävytteisenä kerrontana, kuten tässä esimerkissä: *Toisin sanoen hammaslääkärit, opettajat ja juristit nälkäräjällä olevista maista – EU:n uusista tulokkaista – voivat matkustaa lihapatojen ääreen Ranskaan ja tehdä työtä puolella palkalla häiriten siten paikallisten porvareiden tuttua ja turvallista elämää* (AiF 1.6.05). (Käännökset ovat omiani.)

PUHEKIELISIÄ LEKSIKAALISIA VALINTOJA

Sosiaalisen todellisuuden ja kielen välinen vuorovaikutus näkyy kielen kaikilla tasoilla, mutta selvimmin sanastossa (Valgina, 2003a, 9; 2003b: 213–214), jonka kautta tietyt representaatit kirjoittuvat teksteihin. Nyt tarkasteltavat leksikaaliset valinnat edustavat satunnaisesti tekstien eri osia: otsikkoa, ingressiä ja leipätekstiä. Yleinen havainto on, että niissä tuotetaan EU-diskurssia pääasiallisesti neutraalein, siis yleiskielelle ominaisin leksikaalisin keinoin, mutta myös jokapäiväisessä puheessa käytetyin arkityylinen ilmauksin. Esimerkiksi itse Eurooppaa nimitetään yleensä vain Euroopaksi *Evropa*, mutta siihen lisätään myös arvottavia elementtejä, kuten *saryj svet* ’vanha maailma’, *staraja Evropa* ’vanha Eurooppa’, *staruska Evropa* ’Eurooppa-vanhus’. Näissä tapauksissa Venäjä implikoituu Euroopan ulkopuolelle, samoin useimmiten unioniin jokin aika sitten liittyneet itäisen Euroopan maat, joiden mainitaan muodostavan ’uuden Euroopan’ *novaja Evropa*.

EU-diskurssin pääteema oli kesäkuussa 2005 Euroopan integraatioprosessi sekä pe-

rustuslakiäänestys Ranskassa ja Hollannissa. Itse integraation eteneminen ilmaistaan muutamien kuvaannollisin verbein, kuten *zastoporit'sja* 'pitkittyä, jumittua': *Oli asianlaita miten tahansa, Euroopan integraatioprosessi on jumittunut paikoilleen* (I 17.6.05). Arkikokemusmaailmaan liittyvän verbin valinnalla kirjoittaja ilmaisee subjektiivisen suhtautumisensa integraatioon, mutta rakentaa samalla lukijalle havainnollisen mielikuvan hitaasti etenevästä prosessista: Sen sijaan perustuslakiäänestyksestä konstruoituu useassa lehdessä vauhdikas kuva *prokatit'*-verbin avulla. Sen perusmerkitys on 'vierittää, ajeluttaa' (SRJ 1984, s.v. *prokatit'*, ark.), mutta arkikielessä sitä käytetään tarkoittamaan 'äänestää kumoon, nurin' ja 'löylyttää, läksyttää': *hollantilaiset äänestivät ranskalaisten tapaan nurin yhdistyneen Euroopan perustuslain --* (NG 6.6.05). Puhekielisten ilmausten käyttö ei kuitenkaan ole aina luonnollistunut, sillä esimerkiksi *prokatit'*-verbi esiintyy teksteissä lainausmerkeissä. Seuraavassa esimerkissä käytetään verbiä *buksovat'*, 'pyöriä, sutia tyhjää' (SRJ 1984, s.v. *buksovat'*): *miksi meidän pitää sponsoroida niitä, jotka meidän kustannuksellamme kehittävät taloutaan, samalla kun meidän oma taloutemme on jo pari vuotta sutinut tyhjää* (K 2.6.05). Verbi esiintyy arkikielisestä sävystä huolimatta talousdiskurssissa ja jopa *Kommerçant*-lehdessä, joka on tunnettu kirjallisesta kielenkäytöstään (Kon'kov ym. 2004, 71–72). Tekniikan ja autoilun diskurssista tutun verbin kautta kirjoittaja implikoi, että EU:n talouden lailla myös Venäjän omassa taloudessa on toivomisen varaa. Arkiselle kielenkäytölle tyyppilliset ilmaukset kuvaavat maailman tietynlaiseksi, mutta samalla ne voivat myös arvottaa sen kielteisesti (ks. Heikkinen, ym., 2005: 253).

Raha on asia, joka puhuttaa meitä kaikkia ja josta on olemassa runsaasti arkikielisiä nimityksiä. Tämä pätee myös tutkittui-

hin mediateksteihin, joissa käydään vilkasta keskustelua eurosta ja sen vaikutuksesta Venäjän talouteen ja yksittäisten kansalaisten elämään. Eurosta käytetään toistuvasti *evrik*-muotoa (pro *evro*, ks. Himik 2004, s.v. *evrik*, ark.), jonka arvottava suffiksi *-ik* ilmaisee koitoisuutta ja läheisyyttä. Hellittelevien ja diminutiivisten muotojen käyttö on venäjässä tyyppillistä juuri tuttavallisessa arkikielessä. Euron lisäksi puhekielisiä ilmauksia käytetään muistakin ulkomaisista valuutoista. Ilmiö liittyy venäläisen yhteiskunnan voimakkaaseen taloudelliseen muutokseen viimeisten vuosikymmenien aikana ja sen seurauksena syntyneeseen tietynlaiseen kaksoisrahatalouteen. Niinpä lehdissä toistuvia ilmauksia ovat slangisanat *babki* 'fyrrak' sekä dollariin viittaavat *zelenye* 'vihreät' ja *baksy* 'taalat' (Himik, 2004, s.v. *babki*, *baksy*, *zelenye*, sl.; ks. myös Sternin, 2003: 102), jotka esiintyvät jopa virallisessa talousdiskurssissa, esimerkiksi: *Keskuspankki ei suinkaan sallii taalan voimakkaasti kallistuvan tai halpenevan* (KP 28.6.05). Rupla sen sijaan on *rubl'*, ja vain kerran sen korvaa arkaainen, ennen vallankumousta käytetty nimitys *celkovyyj* (sananmuk. 'hopearupla'; SRJ 1984, s.v. *celkovyyj*, vanh.). Kostomarov (1999: 80–81), joka on analysoinut venäläisten kielenkäytön muuttumista viime vuosikymmeninä, toteaa, että mainitut arkikieliset rahan viittaavat ilmaisut juontavat juurensa rikosdiskurssiin. Ne ovat kuitenkin luonnollistuneet mediateksteissä niin, että vain *zelenye* saa ympärilleen muutamassa tapauksessa lainausmerkit. Sirotinina (2004: 76) kirjoittaakin, että samalla kun slangi- ja arkikieliset ja jopa kiro sanat ovat tulleet osaksi lehdistön kieltä, ovat myös rikosmaailmaan liittyvät ilmaukset yleistyneet. Tällainen kielenkäyttö ei ollut mahdollista neuvostoajan mediateksteissä.

Interpersoonaista funktiota – ja tietysti mielessä myös ideologista merkitystä (ideologisesta merkityksestä ks. Fowler, 1991; Fair-

clough, 2001; Heikkinen, 1999) – toteuttamaan käytetään subjektiivista asennetta ilmaisevia diskurssipartikkeleita, kuten *ved'*-han' ja *zhe*'-han' (Lassila 2005, 2006; diskurssipartikkelista suomalaisessa sanomalehtitekstissä ks. Makkonen-Craig, 2005: 59–64): *EU:n heikentyminen tähän vahvistaa automaattisesti USA:n asemaa Euroopassa* (KP 2.6.05). Partikkeliön funktiona on ilmaista kirjoittajan suhtautumista tekstin sisältöön ja implikoida, että myös lukijalla on samanlaiset uskomukset, arvot, taustatiedot (vrt. *kaikkihan tietävät, että*). Analysoiduissa mediateksteissä on myös muutamia hyvin arkisia partikkeleita, kuten esimerkiksi *deskat'*'mukamas', jolla kirjoittaja viittaa kolmannen persoonan lausumaan (SRJ 1984, s.v. *deskat'*, ark.) ja ilmaisee samalla oman ironisen asenteensa viestin sisältöön: *Viralliset ja epäviralliset kommentaattorit puhuvat tämän* [perustuslain äänestystuloksen – MVA] *syistä ympäröivästä: siihen on mukamas vaikuttanut väestön tyytymättömyys valtapolitiikkaan ja elintasoon* (AiF 3.6.05). Virallisessa diskurssissa toistuvasti käytettyinä arkikielen elementit voivat vähitellen saavuttaa salonkikelpoisuuden. Toisaalta tapahtuu myös päinvastaista liikettä: neuvostoaikana esimerkiksi substantiivi *gubernator*'kuvernööri' ymmärrettiin historismiksi, vain tsaarin Venäjän todellisuutta ilmentäväksi, mutta nykyään sen merkitys on arkipäiväistynyt, sillä Venäjän hallinnollisia alueita johtavat jälleen kuvernöörit.

Puhekielisten sanojen lisäksi EU-diskurssi representoituu arkisin, mutta hyvin kuvaavin idiomein, esimerkiksi *lomat' golovu*'mieltä päänsä puhki, vaivata päätään' (sananomuk. 'särkeä päätään'): *Jo ennen ranskalaisten aiheuttamaa loukkausta EU:ssa mietittiin päät puhki, mitä tehdä vallankumoukselliselle Kiovalle* (I 2.6.05). Lehtitietojen mukaan Eurooppaa *ajetaan yhteen muottiin*, ja sen nykyinen epävakaus heijastuu myös Venäjään mm. siten, että *kynsiään* (sananomuk. 'kyy-

närpätään') *saavat pureskella* ne, jotka ovat säästäneet "eurosia" (*evrik*) lomaansa varren. Väkivaltadiskurssiin liittyy puolestaan kuvaannollinen idiomiksi seuraavassa esimerkiksi: *Ranskassa hallitus sitten hävisi kansalle Euroopan perustuslain äänestyksessä ja seuraavana päivänä presidentti J. Chirac pani pääministerin pään pölkylle* (sananomuk. 'kieritti pääministerin pään jalkakäytävälle') (AiF 8.6.05). Myös sodadiskurssi (*Italialaiset ministerit julistivat sodan eurolle ja vaativat liiran palauttamista*. I 10.6.05) sekä urheiludiskurssi (*Tämä on taas kerran isku euroa vastaan. Mutta ei suinkaan tyrmäys*. MK 2.6.05) on edustettuna EU:hun liittyvissä sananparissa. Tuttavallisesta ja jopa populistisesta arkipäiväisestä implikoi muun muassa mainittu urheilutermin "tyrmäys", ven. *nokaut* (< engl. *knockout*).

Myös lainasanojen käyttö on lisääntynyt venäjän kielessä. Erityisesti niiden määrä on kasvanut joukkotiedotusvälineiden ja mainonnan teksteissä, joissa käsitellään vapaa-aikaa ja nuorisokulttuuriin liittyviä ilmiöitä (Pokrovskaja, 2006: 86; Lysakova, 2005: 233). Edellisessä kappaleessa oli esimerkki ranskalaisten aiheuttamasta loukkauksesta. Alkuperäisessä lehtitekstissä siitä käytetään vierasperäistä sanaa *afront*, joka tulee ranskan kielestä (*affront*) ja joka on ollut aiemmin yleinen puhuttaessa nimenomaan ranskalaisista. Kyseisessä tekstissä sanan käytöllä on tietty funktio: sen avulla viitataan implisiittisesti yhteiseen tietoon ja kokemukseen Ranskan merkittävästä vaikutuksesta Venäjän kulttuuriin ja kieleen. Muun muassa aatelisto puhui vallankumoukseen saakka pääasiallisesti vain ranskaa. Nykyään venäjään ei juurikaan lainaudu sanoja ranskasta, vaan enimmäkseen englannista. Vaikka venäjä on aina suhtautunut avoimesti lainasanoihin, perestroikan jälkeen niiden vyöry kieleen oli todella runsasta. Yhteiskunnan rakenteiden muuttuessa tarvittiin uusien ilmiöiden

ja asioiden nimityksiä ja etenkin kaupan ja tietotekniikan sanasto on muodostunut pääosin suorista sitaattilainoista (vrt. *menedžer* < engl. *manager*). Toisaalta on muistettava, että anglismeja ei ole tullut pelkästään venäjään, vaan niiden leviäminen on yleismaailmallinen ilmiö.

Verbi *sponsirovat* 'sponsoroida' (ks. esimerkki edellä) kuvastaa mielenkiintoisella tavalla vierasperäisten sanojen omaksumista nykyvenäjään. Sen lisäksi että lainataan sanoja, joiden tarkoitteille ei ole ennestään omakielistä nimitystä (vrt. *printer* 'tulostin'), voidaan omaksua uusi lainasana sellaisen kielessä jo olevan sanan tilalle, joka itsekin on alun perin lainautunut (Smetanina, 2002b: 92; Kostomarov, 1999: 113). Esimerkiksi sanaa *piar* 'PR, suhdetoiminta' on alettu käyttää *reklama* ('mainos') -sanan asemesta. Myös substantiivi *sponsor*, johon mainittu verbi palautuu, on nykyään hyvin suosittu, vaikka venäjässä on jo englannista aikoinaan lainautunut *mecevat* 'mesenaatti'. Vanhan ja uuden lainasanan välillä saattaa toki joissakin tapauksissa vallita pieni käyttöero. Mesenaatti tukee pyyteettömästi lähinnä tieteentekijöiden, taiteilijoiden ja kirjailijoiden toimintaa, kun taas sponsori haluaa saada taloudellista tuotoa tukemastaan toiminnasta.

Joissakin tapauksissa uusi lainasana tulee kielessä olevan sanan rinnalle synonyymiksi tai eri funktiossa käytettäväksi. Esimerkiksi viitattaessa korkean tason poliittisiin johtajiin käytetään EU-diskurssissa sekä vierassanaa *lider* että venäläistä sanaa *glava* 'pää(mies), johtaja'. *Lider*-sanaan turvaututaan, kun puhutaan nimenomaan USA:n ja EU-maiden johtajista. *Liderien* joukkoon voi kuulua myös presidentti Putin, mutta kun häneen viitataan yksin johtajan ominaisuudessa, käytetään näissä teksteissä aina *glava*-substantiivia. Sen (vrt. adjektiivi *glavnyj* 'pää-', 'tärkein') leksikaalisessa merkityksessä korostuu nimenomaan, että henkilö on

tärkein muiden joukossa. *Lider* (< engl. *leader*) puolestaan implikoi, että johtaja kulkee ensimmäisenä, johtaa johonkin päämäärään. V.V. Putin on venäläisille nimenomaan *glava gosudarstva* 'valtion päämies'.

Kuten tutkijat (Smetanina, 2002b: 92; Valgina, 2003a: 108) toteavat, vierassanan suosioon vaikuttaa tunne sen muodikkudesta ja kansainvälisyydestä omakieliseen sanaan verrattuna. Vieraskielisellä sanalla puhuja osoittaa samaistumista tiettyyn samankaltaisten ryhmään yli maan rajojen. Eriytyisen selvästihän tämä tulee näkyviin nuorisokulttuurissa ja nuorten kielenkäytössä. Myös poliitikot ja heidän myötä lehdet näyttävät turvautuvan omakielisen sanan asemesta mieluummin lainasanaan (vrt. *sammit* < engl. *summit* pro *vstreča na vyššem urovne*; *imidž* < engl. *image* pro *obraz, oblik* jne.), vaikka on pantava merkille, että lainasanaeuforia on Venäjällä jonkin verran laantunut uudelle vuosituhannele siirryttäessä (Kon'kov, ym., 2004: 77).

Myös metaforat (ks. esim. Harvilahti, ym., 1992; kieliopillisesta metaforasta mm. Heikkinen, 1999) ovat oiva keino vaikuttaa maailman representointiin ja sen kautta lukijaan, sillä niiden avulla laajakin merkityskokonaisuus voidaan ilmaista tiivistetysti. Tutkittuun nykyvenäläisen lehtitekstin pragmaattisia piirteitä Pokrovskaja (2006: 83; ks. myös Klušina, 2003: 275–276) tuli tulokseen, että metaforalla on niissä paitsi informatiivinen tehtävä, myös pragmaattinen funktio, sillä sen valinta lisää viestiin arvottavia, ekspressiivisiä ja emotionaalisia merkityssävyjä. Sterninin (2003: 95) mukaan nykyisiin mediateksteihin valikoituvat metaforat ovat puhekielistyneet ja herättävät esimerkiksi poliittisessa diskurssissa muiden arkisten ilmaisujen tapaan konnotaatioita epävirallisesta ja tuttavallisesta kielenkäytöstä. Niinpä puhuttaessa EU:n perustuslakiaänestyksen tuloksesta metafora talon sortumisesta arkipäiväis-

tää tapahtuman tavallisen lukijan elämänkokemuksen piiriin: *lähes kahden vuosisadan ajan huolellisesti rakennettu Euroopan Unionin rakennus alkoi heilua. Se ei tietenkään sorru, mutta...* (KP 2.6.05). Kun *pitkän tunnelin päässä palaa vihreä valo*, lukija ymmärtää, että EU:iin pyrkivillä Romanialla ja Bulgarialla on vielä mahdollisuuksia. Jos siellä sen sijaan *vilkkuu himmeästi keltainen valo*, eu-raavien halukkaiden kandidaattien, Ukrainan ja Moldovan, mahdollisuudet ovat heikot. Ukraina sitä paitsi sai *kipeään näpäytyksen nenälleen*, kun EU ei tällä haavaa neuvottele uusista jäsenmaista. Mutta ei ole EU:ssakaan huoletona, sillä *Brysselin areenalla on odotettavissa ”verinen” taistelu Chiracin ja Blairin välillä*, ja lisäksi kirjoittajaa huolestuttaa, *meneekö euroilta hermot*. Erityisesti sotaan (*tulinja*), mutta myös lääketieteeseen (*hypnoosi, shokkiterapia*) sekä teatteriin (*draama, idylli*) liittyvät metaforat ovat tyyppillisiä nykyvenäläisille lehtiteksteille (Valgina (2003b: 213). Samaa linjaa edustavat edellä mainitsemani EU-metaforatkin, joiden kautta rakentuu hieman synkkä kuva meneillään olevasta prosessista: huolimatta yhdentymisestä EU:n jäsenvaltiot puolustavat itsekkäästi omia etujaan. Metaforat heijastavat omalta osaltaan venäläisten EU:ta kohtaan tuntemaa epäluuloa etenkin nyt, kun useimmat Itä-Euroopan valtiot ja entiset liittolaiset ovat liittyneet siihen ja Ukrainakin on pyristelemässä eroon Venäjän vaikutuspiiristä.

DIALOGEJA JA SITAATTEJA

Kalliokosken (1996: 60–61; vrt. Heikkinen, ym., 2005: 252) mukaan nykyisissä uutisissa näkee aiempaa enemmän haastateltavien puheen joko suoraa siteeraamista tai sen referointia. Kirjoittajan ja lukijan lisäksi tekstiin siis kirjoittuu eksplisiittiseksi keskustelukumppaniksi kolmas persoona; henkilö, jonka puhetta siteerataan joko suoraan tai epä-

suorasti. Venäläisissä lehtiteksteissä ”kolmen dialogi” on varsin yleistä (Sternin, 2003: 105; Smetanina, 2002a: 92–109; ks. myös Klušina, 2004: 54). Näin tekstiin tulee ikään kuin aitoja poliitikkojen yms. ääniä, joista myös lukija pääsee osalliseksi Tutkimissani teksteissä suoria sitaatteja käytetään eniten varsinaisessa leipätekstissä, mutta ne ovat suosittuja myös otsikoissa: *Iso-Britannian pääministeri Tony Blair: ”Eurooppa on kokenut kovia, mutta se on pysynyt yhtenäisenä”* (I 15.6.05). Kalliokoski (1996: 69) toteaaakin, että sitaateista koostuvat otsikot ovat nykyanomalehdistön konventio ja otsikot on tulkittavissa puheen yhteenvedoiksi. Toimittajalla on näin valta antaa sanojalle näkyvä rooli, tuoda hänet – pääministeri Blair – lukijan keskustelukumppaniksi ja samalla etäännyttää itsensä taustalle. Tällaisessa suorassa esitystyylissä kuvastuu nykyaikainen interaktiivinen viestintäkuluttuuri. Otsikko voi sisältää myös pelkän suoran sitaatin (*”Euroopan perustuslaki on koomassa. Se ei ole pelastettavissa, eikä elvytettävissä”* I 6.6.05), jonka lausuja ilmaistaan myöhemmin varsinaisessa ingressissä (tässä tapauksessa sanojen takana on muuan ranskalainen ex-ministeri). Lukijan uteliaisuus sanojaa ja tämän henkilöllisyyttä kohtaan on kuitenkin herätetty ja näin kenties houkuteltu hänet lukemaan koko teksti.

Sitaatin yhteydessä voi jäädä implisiittiseksi, kuka on vastuussa sen sisällöstä, toimittaja vai tekstissä epäsuorasti mainittu toimija. Seuraavassa esimerkissä kontekstista täsmentyy, että sanoja on todennäköisimmin Ranskan presidentti: *Chirac joutui uhraamaan hallituksen ja vannomaan, että hän puolustaa Brysselissä ”ranskalaista sosiaalista mallia” vastapainona ”liberaalille anglosaksiselle”* (NG 6.6.05). Ongelmana suoraa puhetta referoivan tekstikokonaisuuden käytössä on kuitenkin, kuten lehtitekstien lingvistikista rakennetta analysoinut Klušina (2003: 279) toteaa, se, että varsinaisesta asiayhte-

ydestään irrotettuna sitaattit ovat itse asiassa kirjoittajan konstruointi puhetilanteesta. Niinpä mukaan on voinut tulla arvottavia – myös negatiivisesti arvottavia – merkitysvaihtoja. Rajanveto kirjoittajan ja referoitavan henkilön puheen välillä ei ole aina selvä. Heikkinen (1999: 183) huomauttaakin, että lehtiteksteissä lainausmerkkejä käytetään usein muussa funktiossa kuin suoraa lainausta osoittamassa. Niiden avulla kirjoittaja muun muassa ilmaisee melko implisiittisesti kannanottojaan.

Myös tiettyjen kieliopillisten muotojen kuten passiivin ja vastaavan funktion omaavan indefiniittis-persoonaisen rakenteen (verbin monikon 3. persoonamuoto) käyttö on omiaan epämääräistämään ja etäännyttämään tekijän (ks. esim. Saukkonen 2001, 114–119; venäjän ja suomen passiivista ks. Vanhala-Aniszewski, 1992) ja sen, kehen viitataan – tiettyyn poliittiseen toimijaan vai laajaan, tarkemmin määrittelemättömään ryhmään: *Joka tapauksessa ranskalaisten äänestystuloksetta, jota heti alettiin kutsua ”Euroopan poliittiseksi maanjäristykseksi”, tuli maailman pääuutinen* (KP 2.6.05) Kuka alkoi kutsua? Perustuslain kannattajat, vastustajat vai joukkotiedotusvälineet? Tunteeko lukija taustoja, henkilöitä, tapahtumia niin hyvin, että kykenee tunnistamaan, kenen äänestä on puhe, vai onko se tarkoitukseen?

Kirjoittaja voi lainausmerkein ilmaista myös ironista tai kriittistä suhtautumista: *Meillä tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden ajatuksia pidetään erheellisesti ”vähemmän ajankohtaisina”* (I 9.6.05). Tekstissä käsitellään joidenkin Euroopan maiden koulutusjärjestelmien taustafilosofiaa, johon on kirjattu tasa-arvoiset oikeudet koulutukseen. Kirjoittaja antaa ymmärtää (ja toteaaakin sen myöhemmin tekstissä), etteivät tällaiset ajatukset ole vielä venäläisen koululaitoksen arkipäivää. Käyttämällä *me*-pronominia hän paitsi liittää lukijan samaan yhteisyyteen, sa-

manlaisen kokemuksen piiriin, myös luo illuusion heidän välisestä vuorovaikutuksesta (venäjän kielen monikon 1. persoonan persoonamuodon ja suomen passiivimuodon toisiaan vastaavasta funktiosta ks. Vanhala-Aniszewski, 1992; ks. myös Makkonen-Craig, 2005) Vastaava yhteisöllisen *me*-muodon käyttö on verrattain laajaa myös venäläisessä tieteellisessä tekstissä (Vanhala-Aniszewski, 2001).

Runsa sitaattien käyttö tekee tekstistä levottoman ja voi aiheuttaa lukijalle päänvaihon implisiittisine vihjailuineen tiedon todellisesta lähteestä (vrt. Eronen 2006, 19–20). Toisaalta lukija voi kuvitella olevansa osallisena tapahtumissa; hänellehän merkittävä poliitikko Blair ikään kuin puhuu suoraan. Joissakin tapauksissa suoran ja epäsuoran esityksen raja voi kuitenkin hämärtyä muodollisistakin syistä, kuten seuraavassa esimerkissä. Siinä kaksoispistettä seuraava lause selittää edellistä, mutta sisältää myös suoraa puhetta, jonka esittäjä jää epäselväksi (valtion päämiehet itse vai kenties toimittaja?): *Niinpä valtioiden päämiehet antavat ymmärtää: he tekevät kaiken voitavansa välttääkseen ”destruktiivisten suuntausten voimistumisen”* (I 17.6.05).

Toimittajan ja lukijan välistä dialogia käydään lisäksi retoristen kysymysten muodossa, jotka ovat varsin tyypillisiä myös venäläiselle tieteelliselle diskurssille (KRR 2003, s.v. *ritoričeskij vopros*; Vanhala-Aniszewski, 2001). Ne luovat illuusion välittömästä ja suorasta kanssakäymisestä kirjoittajan ja vastaanottajan välillä ja niiden tehtävänä on ikään kuin herätellä lukijaa pohtimaan puheena olevaa asiaa: *Olettakaamme, että tapahtuu ennenkuulumatonta ja Venäjä kutsutaankin EU:n jäseneksi. Mutta tarvitsemmekö me sitä?* (MK 7.6.05). Varsin usein toimittaja itse vastaa asettamaansa kysymykseen ja siten ikään kuin asettuu lukijan paikalle: *Tarkoittaako tämä* [maaloustukikeskustelu –

MVA] *Euroopan Unionin hajoamista? Toistaiseksi on vaikea sanoa* (AiF 1.6.05). Toimittajan vastaaminen voi myös implikoida hänen halustaan ottaa asiantuntijan rooli, mikä on omiaan vaikuttamaan lukijaan.

LYHENTYVÄ LAUSERAKENNE

Puhekieli vaikuttaa voimakkaasti myös kirjoitetun nykyvenäjän lauserakenteeseen, mikä näkyy erityisen selvästi mediateksteissä (Valgina (2003a: 182–184). Venäjän asiayllille ominaiset yhdyslauseet, erilaiset lauseenvastikkeet ja nominaalistukset ovat vaihtumassa arkikielen syntaksiin lyhyine virkkeineen: *Viime kuussa dollari ohitti ruplan. ”Vihreään” valuuttaan tehdyt sijoitukset ovat lopultakin tuottaneet iloa omistajilleen. Sijoitusten todellinen tuotto ruplissa on positiivinen. Se sisältää siis inflaatiotarkistukset ja valuuttakurssin vaihtelut. Ja kurssia onkin kiittäminen hyvistä uutisista* (KP 28.6.05). Venäjän kielelle tyypillisen synteettisen lauserakenteen tilalle on ilmestynyt analyyttisen kielen piirteitä. Lyhyet peruslauseet luovat kylläkin tekstiin yhtäältä dynaamisuutta ja spontaaniutta, mutta toisaalta sähkösanomatyö voi rikkoa tekstin koherenssin

Tämä esimerkki näyttää, miten käy, kun lausetta lyhennetään äärimmilleen: *KP [Keskuspankki – MVA] on maailman muodissa mukana. Yrittää seurata kehitystä. Markkinat ovat opettaneet. Ne tietävät tasan tarkkaan: jos dollari lähtee ylös ulkomailla, niin Venäjällä tapahtuu sama. Jos alas – niin meilläkin alas. Yleinen linja. Mikä tahansa pankki voi tietenkin jäädä syrjään, menetellä omalla tavallaan. Mutta sitten se kostautuu* (I 9.6.05). Tällaisia esimerkkejä ei analysoimassani materiaalissa ole useita, mutta ne saattavat olla merkki tulevasta. Tekstin semanttis-pragmaattiset suhteet ovat ilman eksplisiittisiä kytköksiä heikot ja lauseet ovatkin kuin puhekielisen dialogin repliikkejä tai tekstiviestin osia. Näin

siitä huolimatta, että niin tässä kuin edellisessäkin esimerkissä on käytetty leksikaalisia sidoskeinoja (taloussanasto), jotka ovat yksi perustapa rakentaa koheesiota. Tutkijat ovatkin huolissaan siitä, että syntaktinen epäkieliopillisuus sekä epätäydelliset ja elliptiset lauseet ovat yleistyneet mediateksteissä (Valgina, 2003b: 215; Skovorodnikov, 2004: 73; Kostomarov, 1999: 246–266).

Lauseiden lyhentyessä tekstikoherenssia ja -koheesiota rakentamaan on alettu käyttää muun muassa virkkeenalkuisia konnektiiveja, etenkin rinnasteista *i* ja *’* sekä adversatiivista *a*, *’* mutta *’* (*ja*-konnektiivista suomen sanomalehtitekstissä ks. Makkonen-Craig, 2005: 150): *Kansalaisilta ei ole yleensä kysyty mitään, mikä liittyy Euroopan rakentamiseen. – – Ja nyt kysyttiin ensimmäisen kerran. Ja saatiinkin yhdellä kertaa vastaus kaikkeen* (NG 6.6.05). Ensimmäinen *ja*-konnektiivi on sekä informaation välittymisen että koheesion kannalta ylimääräinen. Toinen *ja*-konnektiivilla alkava lause olisi yhdistettävissä rinnasteisen yhdyslauseen osaksi edellisen kanssa, mutta erillisenä virkkeenä se saa enemmän painokkuutta. Konnektiivit voivat lisätä redundanssia (ks. Skovorodnikov, 2004: 74; Pokrovskaja, 2006: 85), mutta toisaalta toisto yleensä tehostaa viestinnän vaikutusta. Niiden käyttö on perusteltua paitsi tekstikoherenssin ja -koheesion näkökulmasta myös pragmaattiselta kannalta (konnektiivien interpersoonaisesta funktiosta ks. Vanhala-Aniszewski, 2005; Lassila, 2005): lauseenalkuisella konnektiivilla puhuja ikään kuin varaa luvan jatkaa esitystään. Tällainen käyttö on tuttua puhutussakin kielessä.

Puheen imitoiminen kirjoitetussa kielessä voi tapahtua myös normitetusta kirjakielestä poikkeavalla välimerkkien käytöllä, mistä on venäjän mediatekstissä tullut suosittu semanttinen ja tyylillinen vaikutuskeino. Sanojen ja virkkeiden toisistaan erottamisen lisäksi kirjoittaja ilmaisee välimerkkien kaut-

ta interpersoonaista merkitystä, muun muassa stimuloi dramaattisuutta (Fairclough (1992: 204), esimerkiksi: *Kansanäänestykset Ranskassa ja Hollannissa tekivät tästä suunnitelmasta läpinäkyvän. Onko se sitten Euroopan yhdyntymisen kannalta hyvä, huono vai ei kumpikaan? ”Vanhojen” ja ”uusien” eurooppalaisten, samoin kuin venäläisten Eurooppamielisten mielipiteet eroavat toisistaan...* (I 6.6.05). Kolme pistettä lauseen lopussa ilmaisee yleensä tekstissä, että lause on jostain syystä jäänyt kesken tai siitä muuten puuttuu jotain (Eronen 2006, 7–8). Luovasti käytettynä ne voivat kuitenkin ilmaista myös subjektiivista asennetta viestin sisältöön, sen odottamattomuutta, absurdiutta, emotionaalista jännitettä kirjoittajan ja lukijan välillä jne.: *Me venäläiset emme tietenkään ole yhtä verenhimoisia kuin ranskalaiset, mutta...* (AIF 8.6.05). Tässä lauseessa *me*-pronimi jälleen korostaa kirjoittajan yhteenkuuluvuutta lukijan kanssa (toimittajan läsnäolosta suomalaisessa sanomalehtitekstissä ks. Makkonen-Craig, 2005, Heikkinen, ym, 2005).

Huutomerkkin perustehtävä on viestiä painokkaista käskyistä, kehotuksista, kielloista, vetoimuksista ja varoituksista ilman, että niitä tarvitsee eksplikoida (Heikkinen, 1999: 184). Esimerkki *Ruplan vahvistuminen on yksinkertaisesti vaarallista. Sehän tekee lopun yrittäjistä!* (MK 8.6.05) sisältää implisiittisen varoituksen. Kirjoittaja ottaa lukijan keskustelukumppanikseen – eikö totta, että näin voi käydä. Myös puhujan subjektiivinen suhtautuminen, kuten hämmästys, ihailu, paheksunta voi välittyä huutomerkkin kautta (Eronen, 2006: 7): *Kazahstanin säikähtänyt valtaeliitti jo puhuu, että Washington valmistele uutta vallankumousta – ”arovalankumousta”. Pötyä!* (I 1.6.05). Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja sen sijaan ilmaisee paitsi omaa hämmästystään myös närkästystään proposition nähden: *Eikä yksi-*

kään heistä [EU:n virkamiehistä – MVA] *pitänyt edes teoreettisesti mahdollisena sitä, että lähimpien 20–30 vuoden aikana Venäjältä tulisi EU:n jäsen. Te olette mukamas meille liian suuri maa!* (MK 7.6.05). Liian paljon käytettynä huutomerkki niin kuin muutkin välimerkit menettävät tehoaan (Eronen mts.; Skovorodnikov, 2004: 73), ja lisäksi vaarana on, että niiden runsaus vain korostaa tekstin koherenssin puutetta.

Lehtiteksteissä otsikot muodostavat oman minitekstin, jonka syntaktinen rakenne joutaa ytimekkyyden nimissä. Otsikot ovat useimmiten finiittiverbittömiä, ja niissä tekstinulkoinen maailma on ikään kuin pysäytetty ja kiteytetty substantiiveihin (ks. esim. Huovila, 2001: 28; Heikkinen, 1999: 124–126, 193–195; Kalliokoski, 1996: 74). Otsikoiden tehtävä onkin antaa lyhyt ja informatiivinen tiivistelmä tekstin tärkeimmistä sisällöistä. Tämä ei kuitenkaan päde venäläisiin uutisotsikoihin, jotka eivät pyri referoimaan varsinaisen tekstin sisältöä. Sen sijaan niiden ensisijainen tehtävä näyttää olevan viihdyttävien keinoin houkutelua lukija tekstin pariin (ks. Skovorodnikov, 2004: 71–72; Vanhala-Aniszewski, 2003: 251–252). Otsikoissa on havaittavissa paljon karnevalistisia piirteitä, toisin sanoen huumoria, ironiaa, okkasionalismeja, kuvaannollisia ja monimerkityksisiä ilmauksia, sanaleikkejä ja niin edelleen: *EU natisee liitoksissaan* (K 4.6.05); *Eurokaput* (MK 4.6.05); *Olisipa meillä teidän huolenne* (I 9.6.05; kommentti eurooppalaisten huoleen koulunkäynnin tasa-arvoisuudesta). On toki otettava huomioon, että otsikoiden käytössä on eri lehtien diskursiivisissa käytännöissä eroja (Kon'kov, ym., 2004: 71–72; ks. myös Kakorina, 2003: 257). Esimerkiksi *Kommersant*in toimittajille on annettu ohjeet otsikoiden muotoilusta ja mm. kysymys- ja huutomerkkien käyttö on niissä kielletty.

Varsinaisesta uutistekstistä poikkeavat otsikot voivat siis luoda jopa vääriä odotuk-

sia lukijalle. Lisäksi häntä saattavat harhauttaa niihin kätkeytyvät intertekstuaaliset elementit ja alluusiot, joiden ymmärtäminen edellyttää hyvää yhteiskunnan sosiokulttuurista tuntemusta. Muun muassa kaunokirjallisuuteen liittyvät alluusiot voivat pahimassa tapauksessa estää lukijuuden rakentumista (ks. Kozickaja, 2001: 36; Vanhala-Aniszewski, 2003: 253–258; Kon'kov, ym., 2004: 76). Esimerkiksi otsikon *Jokainen Euroopan johtaja on onneton omalla tavallaan* (K 16.6.05) viittaus Anna Karenina -romaanin ensimmäiseen lauseeseen on venäläiselle varttuneelle lukijalle tuttu, mutta se ei välttämättä avaudu enää nuorisolle, jonka oman kulttuurin tuntemus on kansainvälistymishuuman seurauksena käymässä ohueksi.

LOPUKSI

Venäläisen mediatekstin muutokset viimeisten kahden vuosikymmenen aikana ovat lähentäneet sitä tavalliseen kuluttajaan ja lukijaan. Taustalla ovat ensisijaisesti markkinavoimien lait: menestyäkseen kaupallisessa kilpailussa tiedotusvälineet ovat neuvostoaikoihin verrattuna joutuneet uudistamaan diskursiivisia käytänteitään ja ottamaan eri tavalla huomioon lukijan ja hänen elämämaailmansa. Arkitodellisuuden konstituomiseen eivät enää riitä pelkästään konventionaaliset keinot, vaan ”myyvän” tuotoksen aikaansaamiseksi on kytkettävä luovasti yhteen virallisia ja arkikielisiä diskursseja sekä niitä ilmaisevia kielellisiä rakenteita. Kommunikoidakseen lukijoidensa kielellä kirjoittaja lisää poliittisiin uutisiin juttelunomaisia ja viihdyttäviä elementtejä. Näillä valinnoilla hän ilmaisee sekä ideationaalisia että intersubjektiveja merkityksiä: representaation tasolla valinnat välittävät sosiaalisesta todellisuudesta kuvan, joka nivoutuu tavallisen lukijan kokemuksiin, ja samalla nämä valinnat luovat yhteenkuuluvuutta, solidaarisuutta

toimittajan, hänen edustamansa lehden ja lukijan välille. Puhe-, arkikieliset ja slangisanat, huumorin ja ironian käyttö sekä sanaleikit rakentavat tuttavallisen näkökulman esimerkiksi EU-politiikkaan, minkä seurauksena lukija tuntee osallistuvansa yhtenä äänenä siitä käytävään keskusteluun.

Kielenkäyttötavoissa ja niiden muutoksissa heijastuu luonnollisesti myös kansainvälinen muoti: vapaa-aikamaailma – ja erityisesti media – on globaalisti angloamerikkalaistunut paitsi ohjelmatarjonnaltaan, myös ilmaisukeinoiltaan. Venäjän kielessä tämä näkyy kielenkäytön yleisenä juttelunomaistumisena, mutta myös englannin kielen lainasanojen runsautena ja lauserakenteen pyrkimyksenä analyttisyyteen. Monin paikoin uutistekstit muistuttavat mainoksia ja tekstiviestejä lyhyine ja elliptisine virkkeineen. Erityisen selvästi iskevä, naseva, mutta myös oivaltava kielenkäyttö näkyy otsikoissa. Toisaalta, kuten Kostomarov (1999: 101) huomauttaa, tällaisia kielen demokratisoituspyrkimyksiä on syytä kaiken kaikkiaan vain tervehtiä ilolla, sillä ne tuovat kieleen kansanomaisia ja ekspressiivisiä elementtejä, jotka monipuolistavat sitä. Ne mahdollistavat yksilöllisen, persoonallisen ja omaperäisen kielenkäytön, mikä on omiaan lisäämään viestinnän avoimuutta.

EU:n perustuslaista käyty keskustelu venäläisten lehtien palstoilla osoittaa, että Eurooppa iloinen ja suruineen kirjoittaa monenlaisia näkökulmia ja mielipiteitä. Venäjä suhtautuu uteliaan tarkkaavaisesti siihen, mitä ”siellä” Euroopassa ja EU:ssa tapahtuu, vaikka skeptinen asenne yhteisön toimivuuteen onkin paikoitellen aistittavissa (vrt. metaforat, arkikieliset verbit ja idiomit yms.). Epäluuloa ja ehkä pienoista vähättelyäkin ilmenee entisten kumppaneiden, Itä-Euroopan ja Baltian maiden EU-jäsenyyttä kohtaan, kun ne muodostavat nyt kiinteän, ”uuden” osan Eurooppaa. Venäjä tuntee jäävän-

sä ulkopuolelle, sillä EU:ssa ei kukaan kaipaa Venäjää (MK 7.6.05). Toisaalta ei sinne ole pyrkyäkään, koska liittyminen merkitsisi kansallisesta suvereniteetista luopumista ja niin suurelle maalle kuin Venäjä sellainen askel voisi olla äärimmäisen arveluttava (ibid).

LÄHTEET

- Dijk, T.A. van (1988). *News as discourse*. New Jersey: Erlbaum.
- Eronen, R. (2006). Merkeillä on väliä. *Kielikello*, 2, 3–43.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1997). *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. (2001). *Language and power*. Second edition. Harlow: Longman.
- Fowler, R. (1991). *Language in the news. Discourse and ideology in the press*. Lontoo: Routledge.
- Halliday, M.A.K. (1978). *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1985). *Introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Ch. M.I.M. (2004). *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Harvilahti, L. & Kalliokoski, J. & Nikanne, U. & Onikki, T. (1992). (Toim.) *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Suomi 162. Helsinki: SKS.
- Heikkinen, V. (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: SKS.
- Heikkinen, V. (2005). Arkea arkeissa. Teoksessa V. Heikkinen (toim.), *Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme*, (s. 11–30). Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, V. & Lehtinen, O & Lounela, M. (2005). Lappeenrantalaismies löi toista nään baarissa. Uutisia ja uutisia. Teoksessa V. Heikkinen (toim.), *Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme*, (s. 231–258). Helsinki: Gaudeamus.
- Himik, V.V. (2004). *Boľšoj slovar' ruskoj razgovornoj reči*. Sankt-Peterburg: Norint.
- Huovila, T. (2001). *Uutinen eri välineissä. GSM-sähkeestä taustajuttuun*. Helsinki: Inforviestintä.
- Kakorina, U.V. (2003). Sfera massovoj kommunikacii: otraženie social'noj differencirovannosti jazyka v tekstah SMI. Teoksessa L.P. Krysin (toim.), *Sovremennyj ruskij jazyk. Social'naja i funkcional'naja differenciacija*, (s. 241–276). Moskva: Jazyki ruskokul'tury.
- Kalliokoski, J. (1996). Kieli, tunteet ja ideologia uutisteksteissä. Näkymiä tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen. Teoksessa J. Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, (s. 37–97). Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Klušina, N.I. (2003). Obščie osobennosti publicističeskogo stija. Teoksessa *Jazyk SMI kak ob'ekt meždisciplinarnogo issledovanija*, (s. 269–289). Moskva: Moskovskij gosudarstvennyj universitet.
- Klušina, N.I. (2004). Jazyk publicistiki: konstanty i peremennye. *Russkaja reč'*, 3, 51–54.
- Kostomarov, V.G. (1999). *Jazykovoju vkuš epohi*. Sankt-Peterburg: Zlatoust.
- Kozickaja, ÅÅ. (2001). *Citatnoe slovo v gazetnom zagolovke i v reklamnom tekste*. Tver': Tverskoj gosudarstvennyj universitet.
- Kon'kov, V.I & Potsar, A.N. & Smetanina, S.I. (2004). Jazyk SMI: sovremennoe sostojanie i tendencii razvitija. Teoksessa S.I. Bogdanov & L.A. Verbickaja & L.V. Moskovkina & E.E. Jurkova (toim.), *Sovremennaja ruskaja reč': sostojanie i funkcionirovanie*, (s. 67–81). Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet.
- KRR 2003 = Kul'tura ruskokul'tury. *Ėnciklopedičeskij slovar'-spravočnik*. Moskva: Flinta, Nauka.
- Lassila, J. (2005). Tekstovye skrepy kak ukazateli ideologičeskogo značeniija. Teoksessa N. Baschmakoff & M. Vanhala-Aniszewski (toim.), *Re-reading Soviet and Post-Soviet Texts. Learning by doing 4*, Working Papers from the Russian Department, University of Joensuu, (s. 156–174). Joensuu: Yliopistopaino.
- Lassila, J. (2006). Famil'jarizacija kak priznak sovremennogo mediateksta. Teoksessa M. Vanhala-Aniszewski & S. Smetanina (toim.), *Mediateksti v sociokul'turnom*

- prostranstve: teorija i praktika. *Learning by doing 5*, Working Papers from the Russian Department, University of Joensuu, (s. 139–168). Joensuu: Yliopistopaino.
- Lysakova, IP. (2005). Jazyk gazety i tipologija pressy. Sociolingvističeskoe issledovanie. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet.
- Makkonen-Craig, H. (2005). *Toimittajana läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: SKS.
- Pietilä, V. (1995). *Kertomuksia uutisista, uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pokrovskaja, E.V. (2006). Pragmatika sovremenogo gazetnogo teksta. *Russkaja reč'*, 3, 81–87.
- Saukkonen, P. (2001). *Maailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajin teoriaa ja analyysia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Scollon, R. (1998). *Mediated discourse as a social interaction. A study of news discourses*. London: Longman.
- Sirotnina, O.B. (2004). Jazyk SMI: jazykovoje etalon i rečevaja real'nost'. *Mir russkogo slova*, 2, 75–78.
- Skovorodnikov, A.P. (2004). Refleksy postmodernistiskoj stilistiki v jazyke rossijskikh gazet. *Russkaja reč'*, 6, 68–76.
- Smetanina, S.I. (2002a). *Media-tekst v sisteme kul'tury*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo V.A. Mihajlova.
- Smetanina, S.I. (2002b). Media-tekst v aspekte kul'tury reči: interstilevoe tonirovanie izloženiija. *Vestnik SPbGU*. Ser. 2, vyp. 3, 18, 90–98.
- SRJ 1984 = *Slovar' russkogo jazyka*. (1984). V 4-h tomah. Moskva: Russkij jazyk.
- Sternin, I.A. (2003). Social'nye faktory i publicističeskij diskurs. Teoksessa Ju.A. Sorokin & M.R. Želtuhina (toim.), *Massovaja kul'tura na rubeže XX–XXI vekov: Čelovek i jego diskurs*, (s. 91–108). Moskva: Azbukovnik.
- TS 2005 = *Tolkovij slovar' slovoobrazovatel'nyh edinic russkogo jazyka*. Moskva: AST. Astrel'.
- Valgina, N.S. (2003a). *Aktivnye processy v sovremenom russkom jazyke*. Moskva: Logos.
- Valgina, N.S. (2003b). *Teorija teksta*. Moskva: Logos.
- van Dijk, T.A. (toim.), (1985). *Handbook of discourse analysis. Discourse in Society* Vol. 4. London: Academic Press.
- Vanhala-Aniszewski, M. (1992). *Funkcii passiva v russkom i finskom jazykah*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vanhala-Aniszewski, M. (2001). Tekstoobrazujuščij metatekst v russkoj i finskoj naučnoj reči. *Scando-Slavica*. Tomus, 47, 39–52.
- Vanhala-Aniszewski, M. (2003). Zagolovok – ključ k ponimaniju gazetnogo teksta? Teoksessa J. Papinniemi, J. Lindstedt & B. Hellman (toim.), *Studia Slavica Finlandensia*, Tomus XX, (s. 249–261). Helsinki: Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti.
- Vanhala-Aniszewski, M. (2005). Funkcionirovanie tekstovyh skrep v russkoj i finskoj naučnoj reči. *Russkij jazyk v naučnom osveščeenii*, 2, 122–133.
- Wodak, R. (1996). *Disorders of discourse*. London: Longman.
- Zasurskij, Ja.N. (2002). Žurnalistika i obščestvo: balansiruja meždu gosudarstvom, biznesom i obščestvennoj sferej. Teoksessa Ja.N. Zasurskij (toim.), *Sredstva massovoj informacii postsovetsoj Rossii*, (s. 195–231). Moskva: Aspekt Press.
- Zemskaja, E.A. (1996). Aktivnye processy sovremenogo slovoпроизводства. Teoksessa E.A. Zemskaja (toim.), *Russkij jazyk konca XX stoletija (1985–1995)*, (s. 90–141). Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
- Zemskaja, E.A. (2004). *Jazyk kak dejatel'nost'*. Morfema. Slovo. Reč'. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.

CONVERSATIONALIZATION OF RUSSIAN MEDIATEXTS

*Marjatta Vanhala-Aniszewski, Department of Languages / Russian Language and Culture
University of Jyväskylä*

In the last two decades, major economic and social changes have occurred in Russia. These changes are also to be seen in the use of language, its vocabulary and grammar. A close relationship between language and the social context at large can be seen quite concretely in Russian media texts which can be seen as pioneers in various reforms occurring in the contemporary Russian language.

The modern Russian media text is characterised by such features particularly as marketization and conversationalization. At the same time, as the field of topics discussed in post-Soviet media has become broader and allows a discussion of subjects that were still forbidden few years ago, the use of language has also become more liberal. As a result, there is more variation in the language. The style of representing facts has become more conversational and, consequently, colloquial vocabulary and syntax are preferred. Even the political discourse has adopted expressions typical of everyday speech and slang. Further, instead of complex sentences and grammatically correct constructions that were characteristic of Soviet texts, now short and elliptical sentences are popular. These sentences are frequently joined together by connectives that also to express interpersonal meanings. Such connectives are quite frequent in spoken Russian. Spoken language is also imitated by several punctuation marks that are added at the end of the sentence and that have the function of implying the subjective attitude of the writer to the content of the text.

Key words: Russian media text, conversationalization, everyday language, colloquial lexicon and syntax.